

ДИАЛОЗИТЕ НА ПЕТКО Ю. ТОДОРОВ

(За връзките на писателя с украински творци,
с Максим Горки и Георг Адам)

Димитър Танев

Както е известно, Петко Ю. Тодоров е учил и е пребивавал неколккратно в чужбина — Франция, Швейцария, Германия, Италия — и това в значителна степен предопределя широките му познества и контакти с чуждестранни писатели, учени, обществени и културни дейци.

През 1896 г. Петко Тодоров заедно с брат си заминава за Франция, за да продължи образованието си в лицей в Тулуза. Тук той се запознава с френския общественик Лагардел и с Жан Жорес. Неуморим политически деец, философ, талантлив журналист и изключителна личност, Жорес прави силно впечатление на българския писател. Той е очарован от борческата стихия и несломимото красноречие на французина. Става сътрудник на неговия вестник „La derèche“. Дори в редакцията официално го таксуват като „специален кореспондент на вестника за България и Балканите“.

След две години П. Ю. Тодоров се прехвърля в Швейцария (Берн), където следва право, но посещава често лекции и по литература и философия. Към края на следването си той усилено подготвя дисертация на тема „За отношението на славяните към българската литература“. С цел да издири материали и направи проучвания по въпроса той пътува често, като последователно посещава Львов, Варшава, Прага. В Швейцария започва кореспонденцията между него и известната тогава украинска писателка Олга Кобилянска. Впоследствие този писмовен диалог се превръща в трайна дружба, в полезно литературно сътрудничество. Първите разменени помежду им писма датират от 1900 г. Тогава укрепващ творец, с буден и търсещ ум, Кобилянска се е стремяла към лични връзки и литературен обмен с други славянски писатели. Същите интереси и тежнения е имало и у Петко Тодоров. В едно свое писмо до д-р Кр. Кръстев той го запитва какво мисли относно възможното по-тесно сближаване с малоруските (украинските) писатели от Буковина. Информира го, че те са пожелали да обменят своето академично списание „Вістник наукові і літературні“ с редактираното от Кръстев списание „Мисль“. П. Тодоров моли Кръстев да му съобщи ще подкрепи ли едно такова начинание, като го уверява, че младата украинска литература има свое интересно развитие и значителни представители.

Тази еднаквост в търсенията на О. Кобилянска и П. Ю. Тодоров ги сближава. В писмото си от 15 май 1900 г. Кобилянска иска от него да я запознае с българската литература и най-вече със собственото му творчество. Кобилянска изказва съжаление, че въпреки кръвното братство творците от двата народа слабо се познават и не си сътрудничат достатъчно. За да поправи отчасти това, тя му съобщава адресите на украинските писатели Иван Франко, Васил Стефаник, Осип Маковей и др. Благодарение на създадените взаимоотношения още през декември 1900 г. във в. „Буковина“ се появява в украински превод (чрез немски) идилията на П. Тодоров „Певец“. Преводът е направен от украинската писателка Евгения Яршинска, приятелка на О. Кобилянска. Впоследствие самата Кобилянска превежда същата идилия. Тя методично започва популяризирането на творчеството на П. Тодоров в Западна Украйна. През следващите години излизат в Львов и други творби на българския писател на украински език. По повод на подобен случай, когато преводът е бил съпроводен и с биографична справка за писателя, Кобилянска му пише:

„Двете Ваши новелки излязоха. . . Колко чувствителни и нежни са те! Колко тънко следите Вие трепетите на душата и как горещо се държите с Вашите герои! Пишете по-нататък. Вашите творби се четат така живо! Тук всички мои познати ги прочетоха, разбира се, и Леся Украинка. Тя много се заинтересува от тях.“

Трябва да се подчертае интересният факт, че идилияте и драмите на Петко Тодоров, основани на мотивите и словното богатство на българското народно творчество, са имали своеобразно въздействие върху психотворческия процес у О. Кобилянска. В едно свое писмо от 1903 г. тя сърдечно му признава това:

„Вие може би още не сте пристигнали у дома си, а аз вече Ви пиша. Но за това са външни Вашите разкази. Аз ходя и шетам из къщи и непрекъснато в мисълта ми е Вашата драма.¹ Всичко онова, което ми разказвахте. . . е толкова увлекателно и ново, толкова поетично и свежо. . . оригинално и своеобразно! И ако един ден напиша очерк или идилия с мотив от народните символи или легенди, знайте, че това е Ваша заслуга.“

И наистина в повестта на Кобилянска „В неделя рано билки копах“ се долавя мелодиката и стилистиката на украинската народна песен. Тук вероятно е оказал влияние и споделяният опит на П. Ю. Тодоров при интерпретирането на народни мотиви. В очерка „За себе си. . .“, където запознава читателя с творческата история на споменатата повест, Кобилянска още веднъж, вече, така да се каже, публично, говори за ползотворните тласъци, дадени ѝ от творчеството на българския писател. Тя подчертава, че е обръщала внимание на онова в неговите произведения, което е правдиво, силно и близко до народния дух.

Петко Ю. Тодоров от своя страна живо се интересувал от литературното дело на О. Кобилянска. Макар и сам да не е превеждал нейни творби, той е сторил много за популяризирането им сред българската читателска аудитория. По негова инициатива са били преведени някои новели на украинската писателка, отпечатани в списанията „Знание“, „Листопад“ и др. От една информативна бележка (сп. Книгописец, 1904, бр. 2—3) се вижда, че П. Тодоров е възnamерявал да публикува в сп. „Мисъл“ идилията на Кобилянска „Под открито небе“, придружена с биографични данни за писателката. За подобно намерение Тодоров споменава и на д-р Кръстев — в една пощенска картичка му предлага да поместят в кн. 10 на „Мисъл“ част от повестта на Кобилянска „Битка“, като с превода се заеме самият той.

Петко Тодоров е имал познанство и с други украински писатели. През 1901 г., събирайки материали за своята дисертация, той се запознава в Лвов с Леся Украинка, Иван Франко, Владимир Гнатюк и др. Гнатюк превежда и отпечатва няколко идилии на П. Тодоров. През 1903 г. П. Тодоров установява връзки и с украинския писател-хуморист Осип Маковей. Иван Франко подарява на българския си колега своята повест „Кръстосани пътечки“, а П. Тодоров от своя страна му изпраща творби на Ботев, П. Славейков и др., за да може да опознае по-непосредствено и по-добре българската литература. Едно неизвестно до преди двадесетина години писмо на Ив. Франко до П. Ю. Тодоров документира още веднъж тяхната дружба и взаимност.² Тук украинският писател благодари на Тодоров за полученото писмо.³ За изпратените му български народни пословици⁴ Иван Франко изказва съжаление, че не е могъл да посети България въпреки голямото си желание. Той предлага на П. Тодоров да напише и му изпрати статия за влиянието и популярността на украинската литература в България. Накрая И. Франко споделя някои намерения относно евентуално превеждане на Ботевите стихове на украински език. Макар и кратко, писмото е твърде сърдечно и дружеско.

В началото на настоящия век българският писател пребивава в Германия — Берлин и Лайпциг. В Берлин той се запознава с немския преводач от български език д-р Георг Адам. Между двамата се установява истинско приятелство и тясно сътрудничество. Както е известно, Адам е поляк по произход, натурализиран немски поданик, но по дух и чувства останал славянин. През 1901 г. той посетил България. Познавал сравнително добре българския език и литература. Сторил е много за взаимната координация между славянските писатели. Прави известен своя български приятел в немските литературни среди. За това, колко близки са били двамата помежду си, говори и фактът, че понякога Георг Адам е превеждал на немски направо от авторския ръкопис непубликувани още в родината му творби на Петко Тодоров. Адам въвежда П. Тодоров в литературния кръжок „Идващите“, запознава го с Лудвиг Якобовски, Йоханес Шлаф и други немски писатели. Шлаф също бил автор на идилии и е оказал известно влияние върху П. Тодоров. В списание „Aus fremden Zungen“ в превод на Георг Адам започва отпе-

¹ Става дума за драмата на П. Тодоров „Самодива“

² Това писмо е публикувано в сп. Септември, 1956, кн. 8.

³ Оттук личи, че кореспонденцията помежду им не е епизодична.

⁴ Събрани от Петко Р. Славейков, а изпратени от Пенчо Славейков при посредничеството на П. Тодоров.

четването на „Skizzen und Idyllen von Petko Todorov“. В една от книжките заедно с превода на идилията „Змейно“ Г. Адам помества и кратък литературен портрет на П. Ю. Тодоров. Георг Адам е имал вероятно чрез посредството на П. Тодоров контакти, както вече видяхме, и с д-р Кр. Кръстев, с Пенчо Славейков и П. К. Яворов. В няколко поредни писма от 1904 г. от Берлин Петко Тодоров съобщава на Кръстев, че Адам изпраща нему и на П. П. Славейков сърдечни поздравления, че се интересува за тях, за това, кога ще посетят Германия, и пр.

Изключителен интерес представляват взаимоотношенията между П. Ю. Тодоров и великия руски и съветски писател Максим Горки. През 1912 г. П. Тодоров отсяда в „Grand Hôtel Quissana“ на остров Капри, на почивка и за укрепване на здравето. Горки е на лечение в Капри вече няколко години преди това (1907—1908). Тук той организира „работнически университет“, чиято цел била да се подготвят културни дейци, които да работят за преобразуването на Русия. Лектори били сам Горки, литературният критик и теоретик Луначарски, икономистът Богданов и др. Трябвало да се предполага, че българският писател се е запознал и беседвал с тези съратници и приятели на Горки. Между тях впрочем е бил и големият полски писател-реалист Стефан Жеромски.

За личната дружба между Петко Тодоров и Максим Горки съдим най-вече косвено — от писмата на българския писател до д-р Кр. Кръстев. В редица свои писма той споменава за гостуванията си у Горки. В едно от тях той говори за запознаването си със съпругата на Горки, актрисата Мария Фьодоровна Андреева, сестра на писателя Леонид Андреев, която му направила силно впечатление със своята интелигентност. П. Тодоров обяснява на д-р Кръстев, че тя е именитата руска актриса, че е съгласна да посети София и да играе главната роля в собствената му пиеса „Самодива“. Освен това той споделя вълненията си, дали българските театрални ръководители ще се съгласят с това и дали ще се намери подходящ режисьор.

Впечатленията си от Максим Горки Петко Тодоров предава пак в писмо до д-р Кр. Кръстев и тази кратка, но възторжена характеристика, освен гдето е вече твърде популярна, е може би и най-първото директно признание на българския писател за властното обаяние на Горкиевата личност и авторитет:

„Какъв прекрасен човек! Как предразполага със своите непринудени обноски и доброта. Впечатленията ми наистина са незабравими, неочаквани. . . Дълго беседвах с него, предимно на литературни теми. Познавал Ботева, Вазова, Пенча, Величкова, Мих. Георгиева. Говори с любов за нас, българите, и за цялото възраждащо се славянство. Остро се обявя против политиката на официална Русия. Добро човешко сърце — истински социалист! . . .“

От следващите писма на П. Ю. Тодоров личи, че дружбата му с Горки все повече заяква. Българският писател обсъждал с него свои творчески планове, чел му някои от идилията си, разговаряли са сърдечно. Горки според думите на самия П. Тодоров се изказвал ласкаво за идилията му, особено за техния образен стил и колоритен език.

В писмо от 1912 г., след като е обменил с Кръстев мисли около това, кои роли на кого да дадат за премиерата на драмата „Първите“, П. Тодоров наметква за околвоенните настроения. „Мирише на барут“ — твърди той.⁵ Интересно предава писателят своята реакция и тази на Горки по този повод:

„Горки мира не може да си намери от мисълта, че Русия се заплита във война. Вчера три пъти дохожда при мене, за да се разхождаме и да се разправяме: „— Как же будет“, „Аз се радвам, а той се куми. . .“

В друго свое писмо до Кръстев П. Тодоров още веднъж прави характеристика на големия хуманист и писател и се вдъхновява от перспективните им взаимоотношения:

⁵ Както знаем, 1912 г. е навечерието на трите последователни войни — Балканска, Междусъюзническа и Първа световна.

„Ще има много да ти говоря за нашите разговори с него. Той се увлече тъй силно от България и от нашата поезия, както не можеш да си представиш. Между впрочем — той и Петемски (главният заведующ издателство „Знание“) искат да почнат издаването на ред сборници от преводи из нашата литература. Предлагаха ми аз да им редактирам. . .“

Максим Горки поискал от П. Тодоров освен това, ако е възможно, да му се изпратят някои статии за българската литература, за да бъдат поместени в сп. „Съвременник“. След завършването си в родината Петко Тодоров предал тази молба на д-р Кръстев. От своя страна Кръстев изпратил на М. Горки статията си „Новата българска литература“. По този начин П. Ю. Тодоров става посредник за литературен обмен между руски и български писатели и литератори, като освен това предизвиква кратка кореспонденция между Горки и д-р Кръстев. А обаянието на Максим Горки върху самия Петко Тодоров е само един пример за огромното въздействие, което е оказал с личността и творчеството си този истински титан върху развоя на българската художествена мисъл и дело.

ЮРИЙ ТИНЯНОВ

Вениамин Ал. Каверин

I

В спомените си винаги го наричам свой учител. Но той никога и нищо не ме е учил. Дори на лекциите му в Института по история на изкуствата (за които възторжено се отзовават неговите слушатели — известни днес историци на литературата) не съм ходил. Вероятно ми се е струвало някак странно отново да слушам същите неща, които се зараждаха и избликваха в домашна обстановка и просто се създаваха пред очите ми.

„Всички, които са имали възможност да слушат Юрий Николаевич — пише неговата ученичка Т. Ю. Хмелницка — . . . никога не ще забравят удивителното усещане за радост, за празнично откритие, усещане за чудо. Сякаш сте попаднали в непозната досега страна на словото — сложно, многозначно, богато на нюанси и променлив смисъл. Сякаш установените, привични и гладки представи за книгите и писателите се люшят като кора, а под тях тече бурен и таен живот — борба на направления, школи и позиции.“

Така учеше той своите слушатели в Института по история на изкуствата. Но мен не само че не ме е учил, но отстраняваше тази възможност, когато тя се появяваше — и това специално важи за началото на двадесетте години. Той разбираше от половин дума какво съм написал или се готвя да пиша и подхващаше едно добродушно дразнене, недомлъвки и шеги. От тях аз трябваше сам, със собствени усилия да правя изводи, които понякога ме принуждаваха да зачерквам всичко, което съм написал. Той никога не подкрепяше и не осждаше моите понякога неочаквани решения. Имах пълна възможност да пиша всичко, каквото пожелаех. фантастичен разказ, научен доклад и тогава да получа от него вместо отзив — епиграма.

Именно тази „антишкола“ ме приучи на самостоятелност и вглеждане в себе си, приучи ме на самопреценка.

По случай годишнината от смъртта на Лев Лунц Тинянов посмъртно се обърна към него с писмо за приятелите, за литературата: „Вие с Вашето умение да разбирате хората и книгите знаехте, че литературната култура е весела и лека, че тя не е „традиция“, не е външна декорация, а разбиране и умение да се правят нещата нужни и радостни. Защото Вие бяхте истински литератор. Вие знаехте много, скъпи мой, мой мили приятелю, и преди всичко знаехте, че „класиците“ — това са подвързани книги в библиотечния шкаф и че те винаги са били класици, а библиотечният шкаф е съществувал и преди тях. Вие знаехте тайната как се чупят библиотечните